

**REALIZACJA POSTULATÓW ZAWARTYCH W IDEOLOGII EDUKACYJNEJ
THEODORA BRAMELDA. STUDIUM PRZYPADKU PROGRAMU NAUCZANIA
W SZKOLE TANTRY PRZY KLASZTORZE NAMGYAL W DHARAMSHALI W INDIACH**

Aby dokonać analizy funkcjonowania szkół dla uchodźców tybetańskich, należy skorzystać z kategorii wypracowanych przez dziedzinę pedagogiki oraz spojrzeć przez pryzmat ideologii edukacyjnych. W pierwszej kolejności należy zadać sobie pytanie, która z tych teorii pedagogicznych pozwala spojrzeć na zagadnienie adaptacji społecznej i zmiany społecznej przez edukację. W odpowiedzi na tak postawione pytanie, w pracy nawiązano do teorii Theodora Bramelda, charakteryzującej się podejściem antropologicznym, które zakłada występowanie czterech wzorów ideologii edukacyjnych: perenializmu, esencjalizmu, progresywizmu i społecznego rekonstrukcjonizmu. Z punktu widzenia problematyki funkcjonowania osób z doświadczeniem uchodźczym w Indiach, najważniejsze wydają się być założenia esencjalizmu i rekonstrukcjonizmu społecznego, zatem w artykule odwołano się do tychże nurtów. Należy przy tym podkreślić, że problematyka uchodźców tybetańskich może posłużyć za przykład pomagający wyjaśnić teorię Bramelda dotyczącą ideologii edukacyjnych. Wykorzystanie ideologii esencjalizmu ma na celu wyjaśnienie jej istoty na konkretnym przykładzie — procesie adaptacji uchodźców, natomiast aplikacja ideologii społecznego rekonstrukcjonizmu może ukazać, jak skuteczne działania podejmowane przez mnichów-polityków mogą stać się przyczyną zmiany całego społeczeństwa. Rekonstrukcjonista ma możliwość zaprezentowania swojej wizji kultury oraz troski o społeczeństwo i całokształt zjawisk kulturowych (Kostyło, 2005, 364).

Zdaniem Hanny Kostyło esencjalizm, którego wpływy widać w tybetańskim społeczeństwie, jest zbyt obciążony transmisją kulturową oraz podatnością na adaptację i dostosowanie; traci przez to z pola widzenia najbardziej palące potrzeby społeczne, a do takich niewątpliwie zaliczyć można walkę ideologiczną z chińskim okupantem (Kostyło, 2005, 365). Tybetańczycy są specyficzną grupą społeczną, wykorzystującą na różne sposoby kontakty z turystami i fascynatami religii buddyjskiej do przeforsowania swojej wizji niepodległości Tybetu bez stosowania przemocy w myśl „ahinsy”. XIV Dalajlama (Tenzin Gjaco) stał się wizytówką tejże ideologii, rozpropagowując ideę wolności Tybetu na cały świat, za co otrzymał w 1989 roku Pokojową Nagrodę Nobla.

Aby przezwyciężyć kryzys, tybetańscy uchodźcy nie trzymali się ślepo wzorów kultury odziedziczonych po przodkach, ale uważnie przyjrzelili się swemu dziedzictwu i wyodrębnili z niego

najcenniejsze elementy, które pozwalają im odnaleźć się w nowej rzeczywistości na terytorium Indii. Zadaniem szkoły dla Tybetańczyków, w myśl idei rekonstrukcjonizmu społecznego, jest krytyczne zbadanie spuścizny cywilizacyjnej i wskazanie tych jej składników, które będą przydatne podczas rekonstrukcji społeczeństwa. Jak pokazuje przykład mnichów tybetańskich, a zwłaszcza działalność XIV Dalajłamy, edukacja w duchu rekonstrukcjonizmu powinna obejmować nie tylko krytyczną analizę dziedzictwa kulturowego, ale i wdrażanie do pracy na rzecz planowania reformy społecznej, zaszczepienie umiejętności planowania, dzięki której można wyznaczyć kierunek kulturowej przebudowy, oraz testowanie projektu przemian kulturowych poprzez wprowadzanie w życie planowej reformy społecznej.

UCHODŹCY TYBETAŃSCY — RYS HISTORYCZNY

Połączenie buddyzmu i systemu politycznego jest charakterystyczne dla Tybetu. Bez przyswojenia tego faktu niemożliwe jest zrozumienie funkcjonowania współczesnej diaspory tybetańskiej w Indiach. W Tybecie od końca XIV wieku aż do początków chińskiej okupacji panował system teokratyczny, w którym dalajłamowie sprawowali władzę. Pod ich przywództwem zniesiony był podział na władzę świecką i religijną. Pierwszy mnich pojawił się na terenie Tybetu w VIII wieku, ale dopiero w XIV wieku wykształciła się szkoła *gelugpa* zwana „żółtymi czapkami”. Od tego momentu lamowie przechodzili świadomą reinkarnację i przed śmiercią zostawiali wskazówki, gdzie i jak odnaleźć ich następne wcielenie. Jednocześnie do 1911 roku Dalajlama był duchowym nauczycielem cesarza Chin, a ten w zamian chronił Tybet przed zewnętrznymi wrogami. Stąd wywodzi się pogląd Chińczyków o konieczności podporządkowania sobie Tybetu (Tworuschka, 2009, 172-173).

Wkrótce po przejęciu kontroli przez Komunistyczną Partię Chin (KPCh) z Mao Zedongiem na czele w 1949 r., Chiny najechały ten region i narzuciły rządowi w Lhasie 17-punktowe porozumienie, które włączyło Tybet do Chińskiej Republiki Ludowej. W 1956 roku wybuchło w Tybecie antychińskie powstanie, a liczne rzesze Tybetańczyków uciekły ze swoich domów. Młody XIV Dalajlama wyemigrował w 1959 r. Podążyło za nim do Indii — strategicznego celu ucieczki, biorąc pod uwagę bliskość i duchowe więzi — ponad 80 000 Tybetańczyków. Dalajlama utworzył 29 kwietnia 1959 r. tybetański rząd na uchodźstwie, którego celem była pomoc wygnańcom i odzyskanie niepodległości przez Tybet. W pierwszej fazie swojej aktywności na wygnaniu rząd tybetański przeniósł obóz dla uchodźców do obecnej lokalizacji w Dharamshali, na wzgórzu Mussoorie w Himalajach, w północnych Indiach. Z powodu przeludnienia, głodu, brudu i nagłej zmiany środowiska, pierwsze dziesięć lat wygnania charakteryzowały się ogromną liczbą zgonów, zwłaszcza wśród dzieci (Dorjee, 2024).

Jego Świątobliwość Dalajlama XIV nadał edukacji najwyższy priorytet i zwrócił się do ówczesnego premiera Indii Pandita Jawaharlala Nehru z prośbą o założenie oddzielnych szkół dla dzieci uchodźców tybetańskich, w celu zapewnienia nowoczesnej edukacji o wysokiej jakości, przy jednoczesnym zachowaniu języka i kultury tybetańskiej. Idea ta jest powszechnie nazywana bliźniaczym celem szkół tybetańskich na wygnaniu i stała się sercem i duszą tybetańskiej polityki edukacyjnej (<https://tibet.net/department/education/>).

Ostatecznie uchodźcy utworzyli 46 niezależnych gospodarczo wspólnot, z których większość skupiła się na rolnictwie, a niewielka liczba na rzemiośle i przemyśle. Założyli ośrodki kulturalne, klasztory, szkoły, szpitale i żłobki. Społeczność tybetańska żyjąca na wygnaniu stała się dzięki odnoszonym sukcesom wzorem do naśladowania dla innych uchodźców na całym świecie. Struktura i odporność tybetańskiego rządu na uchodźstwie od dawna budzą zainteresowanie naukowców, uczonych i innych obserwatorów (Dorjee, 2024).

Choć rząd indyjski zapewnił uchodźcom tybetańskim pewną ochronę i możliwość samorządności, istnieją jednak przeszkody, które Tybetańczycy w Indiach muszą pokonać, aby móc głosować w wyborach, posiadać nieruchomości i uzyskać licencje na prowadzenie działalności gospodarczej. Ponieważ są uważani za obcokrajowców, muszą także płacić wyższe stawki czesnego w szkołach. Nie posiadającym obywatelstwa indyjskiego Tybetańczykom nie wolno pracować dla indyjskiego rządu, posiadać majątku bez zgody Banku Rezerw Indii, legalnie prowadzić działalności gospodarczej ani nabywać akcji (Dorjee, 2024).

METODOLOGIA

Wielu badaczy podkreśla ogromne trudności w dostępie do uchodźców, a ci są oczywiście najlepszym źródłem wiedzy o własnych doświadczeniach i prawdziwych historiach. Do czołowych badaczy polskich zajmujących się problematyką uchodźczą należą obecnie: Halina Grzymała-Moszczyńska, Ewa Nowicka, Sławomir Łodziński, Edyta Januszewska, Stefan Luft, Katarzyna Kość-Ryżko, Justyna Hryniewicz, Aleksandra Boroń, Agnieszka Gromkowska-Melosik. Natomiast tematykę uchodźców tybetańskich zgłębia Natalia Bloch.

Studium przypadku to chemat badań jakościowych, operujący wyjaśnieniami idiograficznymi, podczas których badacz zbiera i analizuje dane zamykając je w granicach przypadku.

Celem badań było sprawdzenie, w jaki sposób program nauczania szkolnego charakteryzujący się odpowiednim doбором przedmiotów zorientowanych na zapamiętywanie i praktykę religijną pozwala zachować tożsamość Tybetańczyków w Indiach. Przedmiotem badań jest program nauczania będący nośnikiem dziedzictwa kulturowego oraz zbadanie, na ile na program nauczania możemy patrzeć w kategoriach strategii adaptacyjnej i buntu.

Wykorzystano następujące metody zbierania danych: wywiady grupowe, narracyjne z mnichami i pracownikami placówki; obserwacje mnichów w szkole, podczas modlitwy i posiłków oraz na ulicy; przeszukiwanie źródeł wtórnych instytucji. Następnie zebrany materiał został poddany analizie, mając na uwadze, że zbieranie i analizę danych należy traktować jako jedną całość. Każdego dnia były robione notatki terenowe, które były porządkowane i kodowane. Równolegle następowało kodowanie otwarte, selektywne i teoretyczne, co było przydatne podczas prowadzenia analiz sekwencyjnych (dyskursu, narracji i szacowania współwystępowania) i testowania wyjaśnień, a także budowało noty teoretyczne. Na koniec, aby zweryfikować wywiedzione z danych twierdzenia hipotetyczne, kody poddano weryfikacji metodą indukcji analitycznej (Rubacha, 2012, 259-335). Ostatecznie wyłoniły się następujące kody: Nota I- tożsamość Tybetańczyków, Nota II- specyfika programu nauczania, Nota III- adaptacja, Nota IV- bunt.

Ponieważ główną metodą uczyniono obserwację uczestniczącą, interpretację wyników badań oparto na założeniach teoretycznych: epistemologicznych (możliwe jest poznanie intuicyjne), ontologicznych (świat jest konstruowany w interakcjach, których obserwacja pozwala odkryć subiektywne znaczenia nadawane przez badanych) (Rubacha, 2012, 324). Teoretyczne ramy interpretacji wyników badań stanowi paradygmat krytyczny, gdyż w badaniach ramy pojęciowe wyznaczają ideologie edukacyjne Theodora Bramelda.

Wywiady z Tybetańczykami są częścią szerszych badań nad migracjami, prowadzonych od 2021 roku w ośrodkach dla cudzoziemców w Polsce.

Ze względu na cel i metodę badań, istotny stał się dobór próby. Ważnym kryterium w przypadku prowadzenia obserwacji w placówkach oświatowych była zgoda dyrekcji i osób badanych na uczestnictwo w zajęciach oraz możliwość robienia zdjęć. Badania przeprowadzono w szkole tantry przy klasztorze Namgya w Dharamshali. Dokonano analizy dokumentów placówki, raportów, biblioteczek dla uczniów. Niezbędna okazała się zgoda na przeprowadzenie wywiadów w języku angielskim. Dyrekcja odmówiła nagrywania filmów i wywiadów na dyktafon z obawy przed upublicznieniem. Społeczność uchodźców tybetańskich jest otwarta na kontakty z badaczami z różnych kultur, chętnie odpowiadają na pytania, pozwalają na uczestnictwo w praktykach religijnych.

Poniższe wyniki badań, będące fragmentem szerszych badań nad uchodźstwem, zawężone zostały do szkoły tantry w Dharamshali, zaś badania przeprowadzone zostały w lutym 2024 roku i sfinansowane z funduszy Instytutu Pedagogiki UW. Dane pochodzące z oficjalnych raportów, obserwacji i wywiadów zostały poddane analizie jakościowej. Z uwagi na przyjęte kryteria etyczne, jedynie wąski wycinek badań został zawarty w niniejszym artykule. Autorka przeprowadziła badania w licznych szkołach w Indiach, jednakże zdecydowała się na wykorzystanie jedynie materia-

lu dotyczącego funkcjonowania szkoły tantry z uwagi na jej niespotykaną w skali świata specyfikę, a także z uwagi na fakt, iż uzyskano zgodę dyrekcji szkoły, jej pracowników oraz uczniów na upublicznianie danych i zdjęć oraz ich wizerunków.

STUDIUM PRZYPADKU PROGRAMU NAUCZANIA W SZKOLE TANTRY PRZY KLASZTORZE NAMGYAL

Tybet został podbity przez Chińczyków w 1959 roku. Jego Świątobliwość Dalajlama XIV i około 100 000 Tybetańczyków — w tym pięćdziesięciu pięciu mnichów z Namgyal — uciekło do sąsiedniego Nepalu, Butanu i Indii po stłumionym powstaniu ludowym przeciwko chińskiej okupacji. Następnie Jego Świątobliwość ponownie otworzył klasztor Namgyal w Indiach, gdzie kilku zupełnie nowych, młodych mnichów z różnych tybetańskich szkół dla uchodźców dołączyło do mnichów na uchodźctwie pochodzących z Namgyal z Tybetu. W rezultacie odwieczne zwyczaje, zdolności twórcze i rytuały klasztoru — takie jak śpiewanie, tworzenie kolorowych mandali z piasku¹, tworzenie rzeźb z masła i angażowanie się w święty taniec monastyczny — były stopniowo w tym środowisku przywracane (<https://namgyalmonastery.org/history/>).

Położony w pobliżu domu Jego Świątobliwości Dalajlamy w Dharamshali klasztor Namgyal z powodzeniem realizuje swój program akademicki i działalność rytualną pod bezpośrednim nadzorem Jego Świątobliwości. W klasztorze żyje około dwustu mnichów, którzy zapewniają wsparcie przywódcy religijnemu. Mnisi Namgyal pomagają w zadaniach ceremonialnych, a także w pracach rządu tybetańskiego. Wielu z nich służyło wcześniej w biurach rządu w Pałacu Potala i zajmowało stanowiska sekretarzy rządu (Tse-Drung) w Tybecie. Aby mnisi z Namgyal mogli wykonywać swoje obowiązki, niezbędna jest biegła znajomość języka tybetańskiego i angielskiego (<https://namgyalmonastery.org/linguistic-studies>).

W klasztorze młodszy mnisi studiuje teksty najważniejszych sutr i tantr buddyjskich, dążąc do osiągnięcia stanu oświeconej świadomości. Nie da się jednak zrozumieć tekstów bez znajomości języków, zatem nie tylko początkujący mnisi uczą się współczesnego języka tybetańskiego i angielskiego. Wobec faktu, że za administrację klasztoru odpowiadają mnisi pracujący w prywatnym biurze Jego Świątobliwości Dalajlamy, poza rytualnymi programami nauczania młodych mnichów klasztor oferuje pięcioletnie intensywne kursy języka tybetańskiego, obejmujące zarówno pisanie,

¹ Mandala w buddyzmie tantrycznym jest ważnym symbolem związku pomiędzy człowiekiem a kosmosem. Umieszcza się ją na zwijanych obrazach, tworzy rozsypując kolorowy proszek lub stosuje jako zarys fundamentów budowli świątynnych. Pomaga w medytacji, ponieważ osoba medytująca dąży do zwizualizowania duchowych zasad i próbuje bardziej zgłębić ezoteryczne nauczanie. Mandala ustanawia połączenie pomiędzy współczuciem Buddy i pomaga wkroczyć na drogę ku przebudzeniu (Tworuschka, 2009, 212).

jak i czytanie. Poza tym przez trzy miesiące letnich odosobnień starsi mnisi intensywnie uczą się języka tybetańskiego (<https://namgyalmonastery.org/curriculum/>).

Mnisi w Namgyal studiują filozofię buddyjską przez piętnaście lat, według następującego programu nauczania:

- I. Elementarne zasady dyskusji.
- II. Elementarne zasady dyskusji.
- III. Nauka o umyśle i nauka o rozumowaniu.
- IV. Sekcja VaibhASika i Sautrantikas w Zasadach Chan-kya.
- V. Część Zasad Chan-kya, Chittamatra (doktryna wyłącznie umysłu).
- VI. Pierwsza część Doskonałości Piątego Dalajlamy².
- VII. Część druga Doskonałości Piątego Dalajlamy.
- VIII. Trzecia część Doskonałości Piątego Dalajlamy (tj. Cztery Szlachetne Prawdy³).
- IX. Madhyamika (Droga Środka) — część Dogmatu Chan-kya.
- X. Część Środkowego Poglądu w „Esencji wymownego wyjaśnienia”.
- XI. Szlachetna Ośmioraka Ścieżka.
- XII. Trzy niższe tantryczne części Wielkiego Wykładu Tajemnej Mantry Tsong-Kha-pa.
- XIII. Ziemiński rytuał poprzedzający rytuał najwyższej jogi tantrycznej⁴, część Wielkiego Wyłożenia Tajemnej Mantry i Komentarza do Doskonałości Mądrości Wajry.
- XIV. Etap generowania Najwyższej Tantry Jogi w Wielkim Wykładzie.
- XV. Etap ukończenia jednej z wyższych praktyk medytacyjnych Kalaczakry (koła czasu)⁵ autorstwa Khe-Drupa Rinpocze⁶ (<https://namgyalmonastery.org/curriculum/>).

Klasztor Namgyal kładzie duży nacisk w swoim programie nauczania na zapamiętywanie, nakazując mnichom w trakcie studiów naukę na pamięć całych tekstów. Wszyscy mnisi uczestniczą

² Dalajlama- „ocean mądrości”, tytuł stosowany od 1578 roku. Od 1617 roku dalajlamowie pełnili funkcję władców Tybetu, pozostając do początków XX w. W wasalnych stosunkach z Chinami rządzonymi przez mandżurską dynastię (Tworuschka, 2009, 211)

³ Cztery Szlachetne Prawdy:

1. Prawda o cierpieniu
2. Prawda o przyczynie cierpienia
3. Prawda o ustaniu cierpienia
4. Ośmioraka ścieżka prowadząca do ustania cierpienia (Tworuschka, 2009, 211)

⁴ Tantra — określenie gatunku tekstu oraz systemu religijnego wewnątrz buddyzmu i hinduizmu (Tworuschka, 2009, 213).

⁵ Kalaczakra — ostatni wielki system buddyzmu tantrycznego stworzony pod wpływem astrologii (Tworuschka, 2009, 211).

⁶ Rinpocze — „nadmierzają drogi”, honorowy tytuł niezwykle uczonego mistrza (Tworuschka, 2009, 213).

cy w ceremoniach tantrycznych odbywających się w klasztorze Namgyal i mają rok na przyswojenie całego tekstu rytuału (<https://namgyalmonastery.org/memorisation/>).

Studenci zakonni poświęcają co najmniej pięć do sześciu godzin dziennie na naukę pamięciową; przez pozostałą część dnia uczestniczą w zajęciach z filozofii buddyjskiej i języków obcych. Ponieważ jednak nauka na pamięć jest podstawowym elementem tego stylu nauczania buddyjskiego, jest to on wspólny dla wszystkich klasztorów buddyzmu tybetańskiego. Całe teksty tantry Kalaczakry, Guhjasamadży, Czakrasamwary, Yamantaki, Wadžrajany⁷ i innych ważnych zbiorów pism o bóstwach opiekuńczych, takich jak ofiarowanie opiekunom (Skang-gso), należą do tekstów, które mnisi zapamiętują.

Wszyscy mnisi z Namgyal muszą nauczyć się na pamięć rytualnego tekstu tantrycznego i przystąpić do egzaminu ustnego przeprowadzanego przez klasztorną komisję rytualną. Po zdaniu końcowego egzaminu ustnego z recytacji i ukończeniu całego piętnastoletniego cyklu kształcenia, mnich zostaje wyświęcony na prawowitego członka społeczności klasztoru i otrzymuje numer starszeństwa. Studenci, oprócz filozofii buddyjskiej, zgłębiają także tajniki kaligrafii tybetańskiej, gramatyki, leksykografii, poezji, historii Tybetu i buddyzmu, a ci z mnichów, którzy ukończyli powyższe kursy, otrzymują stopień Rigne Rabjampa, który jest odpowiednikiem tytułu magistra języka tybetańskiego (<https://namgyalmonastery.org/linguistic-studies/>).

„ODMOWA BYCIA HINDUSEM” JAKO ESENCJALISTYCZNA STRATEGIA ADAPTACYJNA

Nawiązując do wspomnianej na początku artykułu ideologii esencjalizmu, głównym zadaniem szkoły tantry w Dharamshali jest zapewnienie transmisji kulturowej oraz zapewnienie funkcji adaptacyjnej. Wiąże się to z faktem przekazywania centralnych wartości przodków kolejnym pokoleniom z nastawieniem na „pewną” zmianę i adaptację do zastanych warunków. Poprzez niechęć do edukacji państwowej, którą zapewnia rząd indyjski oraz poprzez uczestnictwo w zajęciach szkolnych w szkole tantry, Tybetańczycy żyjący w Indiach — nawet ci należący do drugiego i trzeciego pokolenia — w większości nie poddają się procesowi naturalizacji. Jak podkreśla Natalia Bloch: „zgodnie z indyjskim prawem obywatelstwo Republiki Indii nabywa się, poza tzw. prawem krwi (*ius sanguinis*), również na mocy prawa ziemi (*ius soli*), czyli bycia urodzonym na terytorium Indii pomiędzy rokiem 1950 a 1987, niezależnie od narodowości rodziców, czyli dotyczy całego drugiego pokolenia uchodźców tybetańskich”. Jak podkreśla badaczka, wystarczy złożyć

⁷ Wadžrajana — „diamentowy wóz”, odmiana buddyzmu mahajany, występująca głównie w Tybecie, Chinach, Mongolii. Jego podstawowym założeniem jest to, że istnieje możliwość wyrwania się z niekończącego cyklu ponownych narodzin poprzez indywidualną pracę jednostki (intelektualna praca, siła wiary, modlitwa), która może doprowadzić do osiągnięcia stanu oświecenia (Goraj, 2007, 13).

odpowiedni wniosek i załączyć akt urodzenia. Co istotne, Tybetańczycy „indyjscy”, urodzeni po roku 1987 roku, obywatelstwo mogą uzyskać w drodze naturalizacji, jeżeli zamieszkują terytorium Indii przez okres minimum dwunastu lat (Bloch, 2013, 199).

Ważnym elementem funkcjonowania diaspory tybetańskiej w Dharamshali jest zachowanie tożsamości kulturowej, którą zapewnia im uczestnictwo w zajęciach szkolnych przy klasztorze Jego Świątobliwości XIV Dalajłamy. Jak widać polityka tożsamości prowadzona przez rząd uchodźczy opiera się na idei przekazu wartości centralnych dla kultury tybetańskiej i mało jest miejsca na dialog z innymi kulturami. W samym miasteczku mnisi tybetańscy dzięki swoim rysom twarzy i bordowym szatom odróżniają się od Hindusów. Jednocześnie, jak podkreśla wspomniana już Natalia Bloch: „status uchodźcy stanowi jeden z najważniejszych czynników konstruowania tybetańskiej tożsamości w warunkach diaspory: być Tybetańczykiem to być uchodźcą” (Bloch, 2013, 201). W myśl teorii Bramelda, właśnie status uchodźcy jest czynnikiem adaptacyjnym, pozwalającym przetrwać kulturze tybetańskiej. Jest to magiczna granica między obywatelami kraju przyjmującego, Hindusami, a Tybetańczykami. Dopóki jesteśmy innymi, obcymi, uchodźcami, jesteśmy w stanie chronić własne dziedzictwo kulturowe. Tybetańczycy od ponad sześćdziesięciu już lat poprzez szereg czynności adaptują się do nowej rzeczywistości. Między innymi budując własne szkoły, centra kulturowe, biblioteki, świątynie. W tej sytuacji program nauczania i funkcjonowanie szkoły tantry wpisuje się w politykę Dalajłamy związaną z budowaniem poczucia tożsamości Tybetańczyków.

WALKA O WOLNY TYBET JAKO ELEMENT REKONSTRUKCYJNY ZMIANY SPOŁECZNEJ PRZEZ EDUKACJĘ

Jednym z najciekawszych zagadnień związanych z uchodźcami tybetańskimi w Indiach jest ich nieprzystawalność do wyobrażenia biednego, zmarginalizowanego uchodźcy. Otóż społeczność Tybetańczyków żyjących na terytorium Dharamshali stanowi żywy przykład na to, że w warunkach uchodźczych można odnieść sukces w świecie i powszechny szacunek. Nie dochodzi tam do napięć ze społecznością lokalną, brak jest przestępczości, Tybetańczycy biorą przyszłość we własne ręce, a nie czekają na pomoc rządu indyjskiego, w myśl zasady wyuczonyj bezradności. Jak podkreśla Natalia Bloch: „Tybetańczycy, przy materialnym wsparciu władz indyjskich, zagranicznych organizacji pomocowych i indywidualnych sponsorów, utworzyli własne instytucje — przedszkola, szkoły, domy spokojnej starości, ośrodki opieki zdrowotnej, stowarzyszenia itd. — w większości działające pod auspicjami rządu uchodźczego” (Bloch, 2013, 203).

Ostatnimi laty coraz bardziej popularne stały się powroty młodych Tybetańczyków urodzonych na Zachodzie — w ramach rytuału przejścia. W odpowiedzi na rosnące zapotrzebowanie,

szkoły tybetańskie w Dharamshali i klasztory w południowych Indiach opracowały szeroką gamę programów letnich dla Tybetańczyków z Zachodu, z różnych grup wiekowych i na różnych poziomach znajomości języka tybetańskiego. Podczas pobytu w klasztorze młodzi studenci mogą na nowo odkryć swoje korzenie kulturowe, zdobyć umiejętności językowe, a czasami pracować jako wolontariusze dla rządu i innych organizacji tybetańskich. Daje im to możliwość zanurzenia się w kulturze tybetańskiej, a jednocześnie wspierania swoją wiedzą realizacji wielu projektów. Jak podkreśla rząd na uchodźstwie, tego typu inicjatywy edukacyjne mogłyby ostatecznie sprowadzić tysiące tybetańskich dzieci z powrotem do Indii, wzmacniając tkankę społeczną, kulturową i gospodarczą diaspory (Dorjee, 2024).

Rekonstrukcyjniści społeczni nie godzą się na zastaną rzeczywistość, dążą do zmiany poprzez walkę ideologiczną. Bez wątpienia do takich zaliczyć możemy walkę Tybetańczyków z chińskim okupantem. Od kilkudziesięciu lat tybetańscy uchodźcy próbują zwrócić światową uwagę na problem Tybetu. Aresztowania mnichów, konfiskata majątków, niszczenie kultury tybetańskiej, samopalenia — to tylko niewielka część problemów, z jakimi boryka się ten kraj. Edukatorzy, poprzez szerzenie wiedzy na temat Tybetu wśród różnych grup społecznych na Zachodzie, starają się cały czas przypominać o problematyce nierównej walki z chińskim okupantem. W samej Dharamshali działają muzea, w których pielęgnowana jest pamięć o wszystkich ofiarach reżimu komunistycznego. Wykorzystując pokojowe metody walki, głównie słowne, ideologiczne, Tybetańczycy zyskali sympatię całego świata. Natomiast pokojowe metody współegzystencji z innymi są im wpajane w klasztorze Jego Świątobliwości Dalajlamy. Jedną z zasad przekazywanych podczas nauczania jest *Abinsa*, zakazująca krzywdzenia kogokolwiek, nakazująca za to miłowanie pokoju i nieprzyjaciół. Jednym z praktykowanych w szkole tantry ćwiczeń medytacyjnych jest ćwiczenie dobroci i życzliwości. Zgodnie z nauczaniem tybetańskim zabicie kogokolwiek przez mnicha jest ciężkim występkiem, za który grozi wygnanie (Tworuschka, 2013, 113).

Jednym z postulatów tybetańskiego rządu na uchodźstwie jest program aktywnej wolności od przemocy. Jak podkreślał premier Centralnego Rządu Tybetańskiego: „Jedyne działanie w ramach naszej duchowej praktyki wyzwolenia Tybetu to wolność od przemocy. Jest ona drogą najmężniejszych (...) Można ogólnie powiedzieć, że działania typu *satjagraha* składają się z nieposłuszeństwa obywatelskiego, odmowy kolaboracji i z pokojowego oporu” (Tworuschka, 2009, 115). Czym zatem musi się charakteryzować wyznawca ruchu *satjagraha*? W myśl nauczania buddyzmu, musi on utrzymywać niezachwianą wiarę w prawdę i wolność od przemocy oraz etykę niekrzywdzenia. Nie wolno mu odczuwać nienawiści i gniewu wobec przedmiotu oporu. Niezależnie od srogości przemocy okupanta, aresztowań, tortur, trudu wyrzeczeń nie, wolno nawet myśleć o szkodzeniu komukolwiek (Tworuschka, 2009, 115). Jak widać rewolucyjne zasady walki z okupantem chiń-

skim wywiedzione zostały z programu nauczania przy klasztorze Namgyal w Dharamshali i nawiązują do tradycji tybetańskiej oraz buddyjskiej.

PODSUMOWANIE

W artykule próbowałam, nawiązując do ideologii edukacyjnych Theodora Bramelda, pokazać bogaty świat tradycyjnej edukacji tybetańskiej, dostosowanej do potrzeb XXI wieku. W myśl esencjalizmu wskazałam na istnienie zależności pomiędzy tradycją tybetańską, przyniesioną wraz z uchodźcami w 1959 roku do Indii, a ich strategią adaptacyjną do życia na uchodźstwie i niechęcią stania się obywatelami Indii. W kolejnej części artykułu zwróciłam uwagę na „rewolucyjny” charakter nauczania buddyjskiej *abimsy* i *satjagrahy* w walce o niepodległość Tybetu w duchu niestosowania przemocy, które są głównymi zasadami nauczonymi w szkole tantry przy klasztorze Namgyal Jego Świętobliwości XIV Dalajłamy. Co za tym idzie, starałam się udowodnić istnienie zależności pomiędzy programem nauczania w szkole, a ideologiami edukacyjnymi wykorzystywanymi w oświacie. Jak widać umiejętne zastosowanie odpowiedniego programu nauczania może mieć niebagatelny wpływ na funkcjonowanie diaspory i społeczności uchodźczej oraz przyczyniać się do ratowania kultury tybetańskiej (Willis, 2009, 7).

Reasumując, społeczność uchodźców tybetańskich w Dharamshali, budująca swoją tożsamość w oparciu o kategorię uchodźcy, stała się w oczach świata ofiarą reżimu komunistycznego, niestosującą przemocy niczym Mahatma Ghandi w walce z brytyjskim kolonializmem (Bloch, 2013, 201). Obecnie setki turystów każdego dnia odwiedzają klasztory i świątynie buddyjskie w Dharamshali, zostawiając pieniądze w obozie dla uchodźców. Liczne pamiątki nawiązujące do religii buddyjskiej czy niepodległości Tybetu można dziś nabyć w sklepikach na całym świecie, co świadczy o ogromnej popularności kultury tybetańskiej na Zachodzie oraz o sukcesie propagandowym Tybetańczyków, a także o wykreowaniu nowych sposobów walki z chińskim okupantem w myśl ideologii rekonstrukcjonizmu społecznego.

Bibliografia

- Bloch, Natalia; 2013, Wyobrażony status uchodźcy i niechciane obywatelstwo. Dekonstrukcja naturalizacji jako zwieńczenia integracji na przykładzie diaspory tybetańskiej w Indiach, w: Obywatelstwo na progu XXI wieku. Konteksty prawne i kulturowe. Red. M. Ząbek. Warszawa: UW, UNHCR, UKSW, ss. 197-206
- Dorjee, Tenzin; Rigzin, Tsewang; 2024, South Asia`s Tibetan Refugee Community is Shrinking, Imperiling Its Long-Term Future, The online Journal of the Migration Policy Institute, <https://www.migrationpolicy.org/article/tibetan-refugees-india>
- Goraj, Natalia; 2007, Mitologie świata. Tybetańczycy, Kraków: New Media Concept

Tworuschka, Monika; Tworuschka, Udo; 2009, Religie świata. Buddyzm, Warszawa: Agora SA

Willis, Michael; 2009, Tybet. Życie, legendy, sztuka, Warszawa: Świat Książki

Zielińska-Kostyło, H; 2005, Rekonstrukcjonistyczne koncepcje zmiany społecznej poprzez edukację, Toruń: UMK

<https://namgyalmonastery.org/curriculum/>

<https://namgyalmonastery.org/memorisation/>

<https://namgyalmonastery.org/linguistic-studies/>

<https://tibet.net/department/education/>